

KRONIKA

Jubiliejai

Leono Jovaišos autobiografinę knygą skaitant

Danutė Ona Žilienė

Apie žymų pedagogikos mokslininką profesorių Leoną Jovaišą daug rašyta kaip apie profesinio orientavimo sistemos puoselėtoją (A. Paurienė), ugdymo mokslo sistemos kūrėją (V. Aramavičiūtė), mąstytoją apie būtį (O. Tijūnelienė) ir kt. Šį kartą atversime keletą šio įžymaus žmogaus bruožų, išnyrančių iš autobiografinės knygos (Toks gyvenimas. Vilnius: Agora, 2000).

Tėvų namai. Vaikystės prisiminimai atskleidžia pasakotojo gebėjimą kurti įsimenamam XX amžiaus Lietuvos kaimo etnografinius vaizdus ir ryškius žmonių (tėvų, brolių) paveikslus. Pasakotojui pavyko sukurti šviesią aplinką, kurioje tarpo vaikų muzikalumas, meilė knygoms, žinioms. Tai jis ir išsinešė iš tėvų namų.

Tėvas – „prekybininkas, zakristijonas ir vargonininkas“, domėjęsis liaudies medicina. Motina – taip pat prekybininkė, angelaičių globėja, teatro spektaklių režisierė. Abu įvairiapusiai, religingi žmonės. Itin įdomi motinos charakteristika, atskleidžianti įsitikinimus, vidinę kultūrą, socialumą, humanizmą, pagarbą mokslui ir kultūrai. Tai byloja ir apie kilnią motinos asmenybę, ir apie pasakotojo gebėjimą jungti loginį ir meninį mąstymą. Tai

raiškus, įtaigus žodis, veikiantis skaitytojo protą ir širdį.

Ko Jis ypač troško? Remdamiesi V. Gėte, į troškimus žvelgiame kaip į prašus, išpėjančius žmogų, ko jis gali pasiekti. Žinių troškimas buvo Leono Jovaišos didysis noras. Pasak jo žodžių, šeima „suformavo manyje pašamonės nuostatą, skatinimą gyvenimo prasmės ieškoti žiniijoje, jausti antgamtės tikrovę“ (p. 110). Taigi pažinimo, šviesos, materijos ir būties paslapties alkį jaunuolis išsinešė iš tėvų pirkios, kaip dovaną, lydėjusią visą gyvenimą. Šitame žinijos sraute knygos autorius išskiria svarbiausią savo interesą – filosofiją, pabrėždamas: „Daug metų šitai pėmiausi minties gėrybių“. (p. 36). Todėl mokslininkas ugdymo priederme laiko ugdyti filosofą.

Tai ir padeda suprasti mokslininko Leono Jovaišos kelią, kuriame pedagoginės tiesos nutviektos egzistencinių problemų šviesa. Kad profesorius ištikimas savo priedermei – būti filosofu, patvirtina 2009 metais jo paties įsteigtame mokslo žurnale „Acta pedagogica Vilnensia“ išspausdintas straipsnis „Auklėjimas priedermės masteliu“. Tai pedagogikos filosofija. Autorius tiria įgimtų savybių (igy-

mių) vaidmenį priedermėms, jų svarbą nuostatoms. Jo dėmesio akiratyje dvasinė žmogaus prigimtis, žmogaus centras – *Aš*, santykis su būtimi, peržanga (transcendencija). Tai gaivios pedagoginės išvalgos, peržengiančios materialistinės pasaulėvokos ribas.

Ilgą ir paini kelionė erdvė: nuo atokaus Žemaitijos kaimelio iki sostinės. Tai Lieplaukė, Plungė, Telšiai, Anykščiai, Trakai, Kelmė, Klaipėda, Palanga, Vilnius. Ir ne tik Lietuva, bet ir Vokietija. Sustojama Vilniuje (1970 metais). Kiekvienoje stotelėje savaip ieškota savęs, dirbta, mokyta, aukota ir eita pirmyn. Būdingiausia miestų ir miestelių kaitos priežastis – pasiūlymai eiti naujas aukštesnes pareigas. Tačiau ryškios ir kitos priežastys. Ant kulnų lipo įvairios konfliktinės situacijos (Anykščiuose, Klaipėdoje), grėsmės (Telšiuose, Trakuose, Kelmėje).

Tikra Odisėjo kelionė. Negailėstinga istorinė tikrovė (tarsi vienaakis Kiklopas) pražudė du vyresnius brolius. Leonui Jovaišai ši kelionė savęs link buvo pilna išbandymų – ne mažesnių negu Skilė ir Charibdė, negu burtininkė Kirkė. Vien tai, kad šis žmogus buvo ir tarybinio saugumo, ir vokiško gestapo akiratyje, bet išliko gyvas, tykojusios nelaimės praplaukė pro šalį, byloja apie jo likimo išskirtinumą.

Drįstu teigti, kad nuo pat vaikystės ji lydėjusi ryšio su „antgamte“ pajauta, Dievo paieškos puoselėjo intuicija, kuri tapo jo sergėtoja, tarsi nematoma skara apgaubdavusi jį. Lemiamą akimirką atsirasdavo žmonių, kurie pagelbėdavo, išpėdavo, o pats Leonas Jovaiša ryžtingai sprendavo ir veikdavo. Šitai byloja pažįstamo išpėjimas, kad saugumas sekė jį Telšiuose, ir drąsus apsisprendimas nelegaliai trauktis į Vakarus. Apie tai kalba ir Trakų moky-

tojų seminarijos detalės. Vienas nelemtas vaikinų klausimas mokytojui, ar eiti į vokiečių kariuomenę, ar pas Plechavičių, ir neigiamas atsakymas tapo rimtu išbandymu. Vokiečių žandarai apsupo seminariją ir ieškojo Jovaišos. Moksleivės jam patarė slėptis už krosnies, o pačios stovėdamos prie durų šaukė: „Heil Hitler.“ Išėjus žandarams, Leonas kartu su mokiniais per kiemą pateko į valgyklą, kurios rūsyje pratūnojo iki vakaro. Jo portfelį ir palatą iš mokytojų kambario išnešė vienas mokinys.

Maži gyvenimo žingsneliai. Jo gyvenimo kelias – ne staigūs svaiginantys karjeros šuoliai, o atkaklūs maži žingsneliai, kuriuos lėmė įgimtos savybės, iš tėvų namų išsineštos vertybės, ilgainiui tapusios priederme – dirbti savo darbą kuo geriau, kuo kūrybiškiau. Tiesiog – dirbti pasiaukojamai, ir tiek. Tokia priedermė neliko nepastebėta, ir mokytojas kopė laiptelis po laiptelio – mokyklos direktorius, mokyklų inspektorius, mokytojų seminarijos dėstytojas, direktoriaus pavaduotojas, Klaipėdos mokytojų instituto dėstytojas, miesto pedagoginio kabineto vedėjas, internatinės mokyklos direktoriaus pavaduotojas. Nuo 1958 metų Mokyklų mokslinio tyrimo instituto sekretorius, vėliau – Vilniaus universiteto vyresnysis dėstytojas, docentas, profesorius, katedros vedėjas, mokslinės tarybos pirmininkas, aspirantų ir doktorantų vadovas. Dirbant Universitete išleista 13 knygų. Kiekviena pakopa – vis kitoks vaidmuo, naujos priedermės.

Įgymis – noras šviestis vedė tolyn. Nors baigus pradinę motina pareiškė, kad į gimnaziją neleis, nėra galimybių, jis pasinaudojo vienintele prošvaiste – gyventi kapucinų bendrabutyje ir mokytis jų gimnazijoje. Griežtą režimą padėjo iškęsti

tėvų namuose įgyta ištvermė, dirbant sunkius geležinkelio darbus, užsidirbant pinigų mokslui. Atsakomybę už save grūdino visa bendrabučio atmosfera ir didelis noras šviestis, mokytis toliau. Įgymis siekti mokslo, šviesos Telšių gimnazijoje virto gebėjimu mokyti kitus – būti korepetitoriumi ir užsidirbti pinigų, šiek tiek pagerinti savo buitį – išsinuomoti kambarį. Su šiuo įgymiu glaudžiai susijusi jaunuolio priedermė – rūpintis kitais. Jis jau duodavo pinigų ir mamai. Gimnazijoje skleidėsi ir kitos įgimtos savybės (literatūriniai ir meniniai gebėjimai).

Darbe plėtojosi jo priedermės. Vienur jis suprato smukdančią pažymio jėgą, kitur – pirmiausia reikia gyventi kartu su mokiniais, jausti juos, o tik paskui dėstyti dalyką. Mokslinio tyrimo institute įgimta savybė siekti mokslo virto priederme plėsti mokslinius interesus. Besisukdamas kasdienių organizacinių darbų sukuryje, mokslinis sekretorius turėjo rasti laiko savo moksliniams siekiams. Čia išryškėjo jo atkaklumo, tikėjimo savimi savybės – ieškant disertacijos temos, oponentų, kasdien įtemptai dirbant vakarais. Galop disertacija apginta Maskvoje. Jo pasiekimas svarus – jis išplėtojo profesinio orientavimo veiklą Lietuvoje. Stebina šio žmogaus nuoširdus prisipažinimas, atveriantis didelę vidinę įtampą ir jos iškrovą: „Plojimai. Išėjęs apsi- verkiau kaip mažas vaikas.“ (p. 132)

Sutikti žmonės. Profesoriumi buvo lemta sutikti daug žymių žmonių. Jo knygoje – šimtai tokių sutiktųjų pavardžių. Vien 34, 35, 36, 37 puslapiuose (kiekvienam iš jų) paminėta nuo dešimties iki penkiolikos pavardžių. Jis klausė J. Vabalos-Gudaičio, V. Sezemano, J. Laužiko, A. Gučo pasakaitų, Telšių gimnazijos literatū būrelyje bendravo su V. Mačerniu. Daug žymių

mokslininkų buvo profesoriaus kolegos. Antai iš praėjusių metų aukštumos Leonas Jovaiša šitaip įvertina Telšių gimnazijos laikus: „Pagalvojęs apie draugų likimus, juntu skausmą, nes mokiausi nelaimingoje klasėje, patyrusioje mūsų laikų baisumus.“ (p. 34) Šitaip atsiskleidžia knygos autoriaus priedermė – jausti atsakomybę už tuos, kuriuos sutiko gyvenimo kelyje. Tarp sutiktųjų išsiskirdavo kaip geras globėjas ir savo gyvenimu įrodė, kad itin svarbi priedermė – mylėti žmones. Rūpestingumu ir meile ypač gobė savo šeimą, artimuosius, išgyveno jų netekus. Į skaitytojo širdį sminga laikysena, netekus brolio Antano, o kartu atjauta motinai ir brolio žmonai: „Apkabinęs laikiau jų drebančius kūnus ir su jomis verkiau.“ (p. 23)

Svarbi šios knygos veikėja – Stefa Jovaišienė, vadinama Stefute. Kiekvieną gyvenimo tarpsnį (ir jaunystėje, ir sulaukus brandos, ir garbaus amžiaus) vis Stefutė ir Stefutė. Tai Leono Jovaišos sutuoktinė, jo didžioji meilė. Tai didelis gebėjimas, kurio užuomazgos slypi tėvų šeimoje, išaukštinti ir pagerbti šalia esančią mylimą moterį, pastebėti jos nuopelnus. Pavyzdžiui, trečias vaikas šeimoje apibūdinamas taip – tai „trečias Stefutės kaip mamos diplomas“. Čia girdžiu sąsąuką su Justino Marcinkevičiaus požiūriu į moterį, labai ryškiai išreikštą eilėraštyje „Dvi moterys“, išaukštinančiame savo motiną ir savo vaikų motiną. Du dideli Lietuvos žmonės (vienas mokslininkas, kitas poetas) šitaip atskleidžia savo taurumą.

Didelę pagarbą kiekvienam žmogui, gebėjimą įžvelgti savitumus ir kūrybinius impulsus rodo lakoniškos Vilniaus universiteto Pedagogikos katedros narių charakteristikos. Iš tėvų namų išsineštas jautrumas išaugo iki priedermės rūpintis ne tik savo

šeima, globoti artimuosius, bet ir mokslo draugus, kolegas, į mokslą besiveržiančius magistrus ir doktorantus. Aš tai patyriau 1980 metais, gindama disertaciją Vilniaus universitete, kai Mokslinės tarybos pirmininkas tarsį tėviška ranka paglostė šiltais žodžiais tuometinius mano kūrybinius ieškojimus. Tai buvo didelio geranoriškumo išraiška, ją menu ligšiol. Taigi kiekvienas sutiktas gyvenimo kelyje yra pastebėtas, pagerbtas arba palydėtas tokiu žodžiu, kurio

nusipelnė, bet nepažemintas, neišjuoktas, o greičiau pateisintas.

Knyga įvairi stilistiniu požiūriu. Faktų analizė, apibendrinimai, svarstymai – mokslininko plunksna. Ryškūs meniniai vaizdai – meninio mąstymo detalės. Tai rodo autoriaus gebėjimą jungti loginį ir emocinį pradą, jo asmenybės įvairialypumą.

Tegu globoja Aukščiausiojo ranka šį kilnų žmogų ir jo artimuosius.